

De vervalste inleiding van Engels tot de heruitgave van 1895 van Marx' "Klassenstrijd in Frankrijk 1848-1850"

Bij gebrek aan een onlineversie, stellen we hier deze Nederlandse vertaling ter beschikking voor de lezers van de heruitgave van H. Roland Holst, De strijdmiddelen der sociale revolutie (1918). Zij ontleende aan Engels o.a. standpunten over het belang van de massastrijd en van morele aspecten van de klassenstrijd. De achterhaaldheid van barricadestrijd trekt ze ten onrechte door naar die van de gewapende opstand.

Een speciaal hoofdstuk van Marx-ervalsingen door de Duitse sociaal-democratie is het bekende voorwoord van Engels bij Karl Marx' "Klassenstrijd in Frankrijk". Uit deze inleiding van Engels is een theorie opgebouwd waar Engels zich tijdens zijn leven tegen verzette. Het origineel bevindt zich in de archieven van de Sociaal-Democratische Partij van Duitsland. Ryazanov heeft het gefotografeerd en nu afgedrukt in het nieuwe eerste nummer van het "Marx-Engels Archief". Alle vervalste en weggelaten passages (een werk overigens van Bebel, want hij was de hoofdschuldige aan deze vervalsing) zijn nu als bijlage bij het origineel gevoegd, dat alleen al zestien gedrukte pagina's omvat. Een uittreksel uit dit manuscript is afgedrukt in "Inprekorr" nr. 44, maar kan hier niet worden gereproduceerd; zie deze uitgave. Maar waar gaat het nep-Engels voorwoord over? Het is ondertekend: "Londen, 6 maart 1895". Het is dus een paar maanden voor Engels' dood geschreven (5 augustus 1895) en wordt daarom zijn politieke testament genoemd. Dit gebeurde ondanks dat het bestuur van de Sociaal-Democratische Partij wist dat dit "politieke testament" een vervalsing was. Kautsky vertelde er ooit over dat het partijbestuur de schrappingen had gedaan om de "Jungen" (de in 1891 uitgesloten oppositie) op dat moment geen argumenten te geven. Kautsky "zou tevergeefs hebben geprobeerd het origineel te vinden, maar hij zou het niet hebben kunnen vinden." Volgens het vervalste voorwoord zou Engels kort voor zijn dood Marx' revolutionaire leer hebben verlaten en een "legalist" zijn geworden. Engels bestreed deze verdenking kort voor zijn dood. De weggelaten passages vormen juist de kern van de leer van Marx-Engels. Engels bewijst hier dat de toekomstige strijd niet zonder straatgevechten zal verlopen, maar met dit verschil dat deze straatgevechten een veel grotere reikwijdte zullen hebben dan in eerdere revoluties het geval was. "Het is niet de taak van de dagelijks intensievere proletarische berg geweld om zichzelf uit te putten in voorhoedegevechten, maar om intact te blijven tot de dag van de beslissing, dat is onze belangrijkste taak." Engels' voorwoord heeft een belangrijke rol gespeeld in de geschiedenis van de sociaaldemocratie. De politieke situatie was erg gunstig voor het reformisme in de jaren negentig. Het valse voorwoord werd zo een steun voor het opportunisme, voor de parlementaire strijd, tegen Engels' wil. De straatstrijd was een hopeloos avontuur geworden door de ontwikkeling der dingen. In werkelijkheid bevatte het voorwoord een waarschuwing, maar in grotere mate was het een stimulans, het leerde het offensief met grote massa's. (...)"

Bron: Uit Werner, [De vervalsing van de leer van Karl Marx en Friedrich Engels](#). *Proletarier*. Monatsschrift der Kommunistischen Arbeiter-Partei Deutschlands, 1924 - 1927, 1e jaargang 1924 -1926, 1e nummer, november 1924, p. 17/19.

Engels, Inleiding tot "De klassenstrijd in Frankrijk 1848 tot 1850" (uitgave 1895). Fragment over de barricadestrijd en de revolutie

De opstand oude stijl, het straatgevecht met barricades, die tot 1848 overal de doorslag gaf, was sterk verouderd.

Laten we ons daarover geen illusies maken: Een echte overwinning van de opstandelingen op de militairen in straatgevechten, een overwinning als tussen twee legers, is uiterst zeldzaam. Maar de opstandelingen waren net zo zelden uit op zo'n overwinning. Voor hen was het slechts een kwestie van het murw maken van de troepen door morele invloeden die helemaal niet, of in ieder geval in veel mindere mate, een rol spelen in de strijd tussen de legers van twee oorlogvoerende landen. Als dit lukt, falen de troepen of verliezen de commandanten hun hoofd en wint de opstand. Als dit niet lukt, dan bewijst de superioriteit van betere uitrusting en training, van verenigd leiderschap, van het geplande gebruik van de strijdkrachten en van discipline zich, zelfs met een minderheid aan de kant van de militairen. Het maximale dat de opstand kan bereiken in echte tactische actie is de vaardige bouw en verdediging van een enkele barricade. Wederzijdse steun, de vorming of het gebruik van reserves, kortom, de samenwerking en het in elkaar grijpen van de individuele secties, wat onmisbaar is voor de verdediging van een wijk, laat staan een hele grote stad, kan slechts in zeer beperkte mate worden bereikt, meestal helemaal niet; de concentratie van de strijdkrachten op een beslissend punt vervalst dan vanzelf. Passieve verdediging is dus de overheersende vorm van strijd; de aanval zal hier en daar, maar alleen in uitzonderlijke gevallen, in staat zijn om incidenteel op te rukken en flankaanvallen uit te voeren, maar in de regel zal het beperkt blijven tot het bezetten van de posities die zijn verlaten door de terugtrekkende troepen. Hieraan moet van de kant van de militairen worden toegevoegd de beschikbaarheid van artillerie en volledig uitgeruste en getrainde genietroepen, gevechtsmiddelen die de opstandelingen in bijna alle gevallen volledig ontberen. Geen wonder dus dat zelfs de voorbeelden van barricadestrijd die met de grootste heldhaftigheid werden uitgevochten — Parijs juni 1848, Wenen oktober 1848, Dresden mei 1849 — eindigden met de nederlaag van de opstand zodra de aanvallende leiders, niet geremd door politieke overwegingen, handelden volgens zuiver militaire overwegingen en hun soldaten betrouwbaar bleven.

De talrijke successen van de opstandelingen tot 1848 hadden zeer uiteenlopende oorzaken. In Parijs stond in juli 1830 en februari 1848, net als in de meeste Spaanse straatgevechten, een burgermilitie tussen de opstandelingen en de militairen, die ofwel direct de kant van de opstand koos of door haar lauwe, besluiteloze houding de troepen ook aan het wankelen bracht en bovendien de opstand van wapens voorzag. Waar deze burgerwachten zich vanaf het begin tegen de opstand verzetten, zoals in Parijs in juni 1848, werd deze verslagen. In Berlijn in 1848 zegevierde het volk deels door de aanzienlijke aanwas van nieuwe strijders in de nacht en ochtend van 19 maart, deels door de uitputting en slechte rantsoenen van de troepen, deels ten slotte door het verlammen van het commando. In alle gevallen werd de overwinning echter behaald omdat de troepen faalden, omdat de commandanten geen beslissingen konden nemen of omdat hun handen gebonden waren.

Zelfs in de klassieke periode van straatgevechten had de barricade meer een moreel dan een materieel effect. Ze was een middel om de standvastigheid van het leger aan het wankelen

te brengen. Als de barricade standhield tot dit bereikt was, was de overwinning behaald; zo niet, dan was men verslagen. <Dit is het belangrijkste punt om in gedachten te houden, zelfs bij het onderzoeken van de kansen op toekomstige straatgevechten.>¹

Deze kansen waren² trouwens al behoorlijk slecht in 1849. De bourgeoisie had overal de kant van de regeringen gekozen, "onderwijs en eigendom" verwelkomden en onderhielden de militairen die uitrukten tegen opstanden. De barricade had haar magie verloren; de soldaat zag er niet langer "het volk" achter, maar rebellen, oproerkraaiers, plunderslaars, dwarsliggers, het uitschot van de maatschappij; de officier had zich in de loop der tijd de tactische vormen van straatgevechten eigen gemaakt, hij marcheerde niet langer rechtdoor en ongedekt over de geïmproviseerde vestingwerken, maar omzeilde ze via tuinen, binnenplaatsen en huizen. En dit lukte nu, met enige vaardigheid, in negen van de tien gevallen.

Sindsdien is er echter nog veel meer veranderd, en allemaal in het voordeel van het leger. De grote steden zijn aanzienlijk gegroeid, maar de legers nog meer. Parijs en Berlijn zijn sinds 1848 niet verviervoudigd, maar hun garnizoenen zijn meer dan dat gegroeid. Door de spoorwegen kunnen deze garnizoenen in 24 uur meer dan verdubbelen en in 48 uur opzwellen tot gigantische legers. De bewapening van dit enorm toegenomen aantal troepen is onvergelijkbaar veel effectiever geworden. In 1848 was er de gladde percussie-mondstuklader, tegenwoordig de klein kaliber magazijn-kulaslader, die vier keer zo ver, tien keer zo nauwkeurig en tien keer zo snel schiet als de eerste. In die tijd de relatief zwakke kogels en patronen van de artillerie, tegenwoordig de slaggranaten, waarvan er één genoeg is om de beste barricade te verbrijzelen. Toen het pikhouweel van de pionier om door brandmuren heen te breken, tegenwoordig de dynamietpatroon.

Aan de kant van de opstandelingen daarentegen zijn alle omstandigheden verslechterd. Een opstand waar alle lagen van het volk mee sympathiseren zal nauwelijks meer voorkomen; in de klassenstrijd zullen alle middenlagen zich waarschijnlijk nooit zo exclusief rond het proletariaat groeperen dat de reactionaire partij die zich rond de bourgeoisie verzamelt daarentegen bijna in het niet valt. Het "volk" zal dus altijd verdeeld lijken, en zo ontbreekt een enorme hefboom, die in 1848 zo extreem effectief was. Ook als er meer geoefende soldaten ter beschikking staan³ aan de kant van de opstandelingen, dan is het onvergelijkbaar moeilijker om hen te bewapenen. De jachtgeweren en pronkgeweren die in wapenwinkels worden verkocht — zelfs als ze niet door de politie onbruikbaar zijn gemaakt door een deel van het slot te verwijderen — zijn geen partij voor het magazijngevecht van de soldaat, zelfs niet in een van man-tot-mangevecht. Tot 1848 was het mogelijk om de benodigde munitie zelf te maken van kruit en lood; tegenwoordig is de patroon voor elk geweer anders en alleen op het ene punt overal hetzelfde, dat ze een kunstmatig product van grote industrie is, d.w.z. dat het niet met de hand gemaakt kan worden, zodat de meeste geweren nutteloos zijn zolang men niet de munitie heeft die er speciaal voor geschikt is. En tenslotte zijn de nieuwgebouwde wijken van de grote steden sinds 1848 aangelegd in lange, rechte, brede straten, alsof ze gemaakt zijn voor het effect van de nieuwe geweren en pistolen. De revolutionair zou wel gek zijn als hij zelf de nieuwe arbeiderswijken in het noorden en oosten van Berlijn zou kiezen voor een barricadegevecht.

¹ Spitse haakjes geven passages aan die zijn geschrapt vanwege de "angst voor voorwendsel tot staatsgreep" (Engels) van het Berlijnse partijbestuur.

² (Tweede versie:) De kansen waren overigens

³ (Tweede versie:) Zouden staan

<Betekent dit dat straatgevechten in de toekomst geen rol meer zullen spelen? Absoluut niet. Het betekent alleen dat sinds 1848 de omstandigheden veel minder gunstig zijn geworden voor burgerstrijders en veel gunstiger voor de militairen. Een toekomstig straatgevecht kan daarom alleen winnen als deze ongunstige situatie wordt gecompenseerd door andere factoren. Ze zal dus minder vaak voorkomen aan het begin van een grote revolutie dan in het verdere verloop ervan, en ze zal met grotere krachten moeten worden gevoerd. Maar die zullen dan waarschijnlijk, net als in de hele grote Franse revolutie, de open aanval verkiezen boven de passieve barricadetactiek in Parijs op 4 september en 31 oktober 1870>.

Begrijpt de lezer nu waarom de heersende machten⁴ ons op het punt willen brengen waar het geweer schiet en de sabel houwt? Waarom worden we vandaag beschuldigd van lafheid, omdat we niet gemakkelijk de straat op gaan, waar we bij voorbaat al zeker zijn van een nederlaag? Waarom worden we zo aangespoord om eindelijk een keer voor kanonnenvoer te spelen?

De heren verspillen hun smeebeden net als hun provocaties tot niets en nog minder. Zodom zijn wij niet. Ze kunnen hun vijand in de volgende oorlog net zo goed vragen om tegenover hen te staan in de lijnformatie van de oude Fritz of in colonnes van hele divisies à la Wagram en Waterloo, en dat met het vuursteengeweer in de hand. Als de omstandigheden zijn veranderd voor de oorlog tussen naties, dan zijn ze niet minder veranderd voor de klassenstrijd. De tijd van overrompeling, van revoluties uitgevoerd door kleine bewuste minderheden aan het hoofd van onbewuste massa's, is voorbij. Waar het gaat om een volledige transformatie van de sociale organisatie, moeten de massa's zelf erbij betrokken zijn, moeten ze zelf al begrepen hebben waar het om gaat, waarvoor ze met lijf en leden⁵ moeten opkomen. Dit is wat de geschiedenis van de afgelopen vijftig jaar ons heeft geleerd. Maar om de massa's te laten begrijpen wat er moet gebeuren, is lang en volhardend werk nodig, en het is dit werk dat we nu doen, en met een succes dat de tegenstanders tot wanhoop drijft.

Ook in de Romaanse landen wordt het steeds duidelijker dat de oude tactiek moet worden herzien. Overal is het Duitse voorbeeld van het gebruik van het kiesrecht, van het veroveren van alle posities die voor ons toegankelijk zijn, nagevolgd<, overal is het onvoorbereid erop losslaan op de achtergrond geraakt>. In Frankrijk, waar al meer dan honderd jaar de grond onder de voeten wordt gelopen door revolutie na revolutie, waar geen enkele partij is die niet haar aandeel heeft geleverd in samenzweringen, opstanden en alle andere revolutionaire acties; in Frankrijk, waar bijgevolg het leger van de regering geenszins veilig is en waar in het algemeen de omstandigheden veel gunstiger zijn voor een opstandige staatsgreep dan in Duitsland — zelfs in Frankrijk zien de socialisten meer en meer dat er geen blijvende overwinning voor hen mogelijk is tenzij ze eerst de grote massa van het volk, dat wil in dit geval zeggen de boeren, voor zich winnen. Langzaam propagandawerk en parlementaire activiteit worden ook hier erkend als de volgende taak van de partij. Aan successen heeft het niet ontbroken. Niet alleen is een hele reeks gemeenteraden veroverd; er zitten 50 socialisten in de kamers en ze hebben al drie ministeries en een president van de Republiek ten val gebracht. In België drongen de arbeiders vorig jaar door tot de stembusgang en wonnen een kwart van de kiesdistricten. In Zwitserland, Italië, Denemarken en zelfs Bulgarije en Roemenië zijn de socialisten vertegenwoordigd in de parlementen. In

⁴ (Tweede versie:) 'klassen'

⁵ (Tweede versie:) 'met lijf en leden' geschrapd

Oostenrijk zijn alle partijen het erover eens dat ons de toegang tot de *Reichsrat* niet langer kan worden ontzegd. We zullen binnenkomen, dat is zeker, men bekvecht alleen nog over de vraag: door welke deur. En zelfs wanneer de beroemde *Semski Sobor* in Rusland bijeenkomt, deze Nationale Vergadering waar de jonge Nicolaas zich zo vergeefs tegen verzet, kunnen we erop rekenen dat we ook daar zeker vertegenwoordigd zullen zijn.

Natuurlijk doen onze buitenlandse kameraden geen afstand van hun recht op revolutie. Het recht op revolutie is in feite het enige *echte* "historische recht", het enige waarop alle moderne staten zonder uitzondering zijn gebaseerd, inclusief Mecklenburg, waarvan de nobele revolutie in 1755 werd beëindigd door de "erfelijke regeling", de glorieuze veiligstelling van het feodalisme die vandaag de dag nog steeds geldig is. Het recht op revolutie is zo onweerlegbaar erkend in het algemene bewustzijn dat zelfs generaal Von Boguslawski alleen al aan dit volksrecht het recht op een staatsgreep ontleent, dat hij aan zijn keizer verleent.

Maar wat er ook in andere landen gebeurt, de Duitse sociaal-democratie heeft een bijzondere positie en dus, tenminste in het begin, een bijzondere taak. De twee miljoen kiezers die zij naar de stembus stuurt, samen met de jonge mannen en de vrouwen die achter hen staan als niet-stemgerechtigden, vormen de meest talrijke, meest compacte massa, de beslissende "berg van geweld" van het internationale proletarische leger. Deze massa levert al meer dan een kwart van de uitgebrachte stemmen; en zoals de afzonderlijke verkiezingen voor de Rijksdag, de afzonderlijke Landdagverkiezingen, de gemeenteraadsverkiezingen en de bedrijfsrechtbankverkiezingen bewijzen, neemt ze voortdurend toe. Haar groei is zo spontaan, zo gestaag, zo onverbiddelijk en tegelijkertijd zo kalm als een natuurlijk proces. Alle overheidsinterventies zijn machteloos gebleken. We kunnen nu al rekenen op 21,4 miljoen kiezers. Als dit zo doorgaat, zullen we tegen het einde van de eeuw het grootste deel van de middenklasse van de samenleving, zowel de kleine burgerij als de boeren, hebben veroverd en zullen we uitgroeien tot de beslissende macht in het land, waarvoor alle andere machten zullen moeten buigen, of ze dat nu leuk vinden of niet. Om deze groei ononderbroken door te laten gaan totdat ze uit zichzelf het tegenwoordige⁶ systeem over het hoofd groeit, <niet om deze dagelijks toenemende berg van geweld in voorhoedegevechten af te slijten, maar om hem intact te houden tot de beslissende dag,> dat is onze belangrijkste taak. En er is maar één manier om de gestage opleving van de socialistische krachten in Duitsland voorlopig te stoppen en zelfs een tijdje terug te draaien: een grootschalig treffen met het leger, een aderlating zoals in Parijs in 1871. Op de lange termijn zou dit ook worden overwonden. Om een miljoenenpartij de wereld uit te schieten, zouden alle magazijn geweren van Europa en Amerika niet volstaan. Maar de normale ontwikkeling zou worden geremd, <de berg van geweld zou misschien niet beschikbaar zijn op het kritieke moment,> de beslissende strijd⁷ zou worden vertraagd, verlengd en gekoppeld aan zwaardere offers.

De ironie van de wereldgeschiedenis zet alles op zijn kop. Wij, de "revolutionairen", de "subversieven", wij gedijen veel beter met wettige middelen dan met onwettige en subversieve middelen en de omwenteling. De partijen van de orde, zoals ze zichzelf noemen, gaan ten onder aan de wettelijke toestand die ze zelf hebben gecreëerd. Ze roepen wanhopig met Odilon Barrot: *la légalité nous tue*, wettigheid is onze dood, terwijl wij met deze wettigheid uitpuilende spieren en rode wangen krijgen en het eeuwig jong lijken. En als

⁶ (Tweede versie:) heersende

⁷ (Tweede versie:) de beslissing

we niet zo gek zijn om ons tot straatgevechten te laten drijven om hen een plezier te doen, dan hebben ze uiteindelijk geen andere keuze dan zelf deze voor hen zo fatale legaliteit te doorbreken.

Ondertussen maken ze nieuwe wetten tegen de revolutie. Alles staat weer op zijn kop. Deze anti-subversie fanatici van vandaag, zijn zij niet zelf de subversieven van gisteren? Hebben *wij* soms de burgeroorlog van 1866 opgewekt? Hebben *wij* de koning van Hannover, de keurvorst van Hessen, de hertog van Nassau uit hun voorouderlijke, wettige erflanden verdreven en deze erflanden geannexeerd? En deze omverwerpers van de Duitse *Bund* en van drie kronen bij de gratie Gods klagen over omverwerping? *Quis tulerit Gracchos de seditione querentes?* [Wie zal de Gracchiërs toestaan om te klagen over opruiing? (Juvenal. "Satires", II, 24)] Wie zou kunnen toestaan dat de Bismarck-aanbidders klagen over de revolutie?

Zouden ze ondertussen hun revolutie wetsontwerpen erdoor drukken, ze nog erger maken, het hele wetboek van strafrecht in rubber veranderen, ze zullen niets anders bereiken dan een nieuw bewijs van hun onmacht. Om de sociaal-democratie serieus aan te pakken, zullen ze heel andere maatregelen moeten nemen. De sociaaldemocratische revolutie, die op dit moment leeft⁸ door zich aan de wetten te houden, kan alleen worden aangepakt door de revolutie door de ordepartij, die niet kan leven zonder de wetten te overtreden. Herr Roessler, de Pruisische bureaucraat, en Herr von Boguslawski, de Pruisische generaal, hebben hen de enige manier getoond waarop het misschien nog mogelijk is om in het reine te komen met de arbeiders, die zich niet laten verleiden tot straatgevechten. Breek de grondwet, dictatuur, keer terug naar het absolutisme, *regis voluntas suprema lex!* [De wil van de koning is de allerhoogste wet!] Dus hou moed, heren, een grote mond helpt hier niet, geen halve maatregelen!

Maar, heren, vergeet niet dat het Duitse Rijk, net als alle kleine staten en alle moderne staten in het algemeen, een *product is van het verdrag*; het verdrag ten eerste van de vorsten onderling, ten tweede van de vorsten met het volk. Als één deel het verdrag breekt, vervalt het hele verdrag en is het andere deel niet langer gebonden. <Zoals Bismarck ons in 1866 zo mooi heeft laten zien. Dus als je de Reichsgrondwet breekt, is de sociaal-democratie vrij om met u te doen wat ze wil. Maar wat ze dan zullen doen — je kan moeilijk verwachten dat ze je dat vandaag zullen vertellen>.

Het is nu bijna 1600 jaar geleden dat er in het Romeinse Rijk ook een gevaarlijke subversieve partij opereerde. Ze ondermijnde de religie en alle fundamenteën van de staat; ze ontkende praktisch dat de wil van de keizer de hoogste wet was; ze was vaderlandsloos, internationaal, ze verspreidde zich over alle landen van het rijk, van Gallië tot Azië en over de grenzen van het rijk. Ze had lang ondergronds en in het geheim gegraven, maar sinds enige tijd was ze sterk genoeg om openlijk in het licht te treden. Deze subversieve partij, bekend onder de naam Christenen, was ook sterk vertegenwoordigd in het leger; hele legioenen waren Christen. Toen ze naar de offerplechtigheden van de heidense nationale kerk werden gestuurd om daar de eer te bewijzen, voerden de subversieve soldaten de brutaliteit zo ver door dat ze uit protest speciale insignes — kruizen — op hun helmen zetten. Zelfs de gebruikelijke kazernepesterijen door superieuren leverde niets op. Keizer Diocletianus kon niet langer toezien hoe orde, gehoorzaamheid en discipline in zijn leger werden ondermijnd. Hij greep krachtig in omdat dit nog kon. Hij vaardigde een

⁸ (Tweede versie:) die er nu zo wel bij vaart

socialistenwet uit, sorry, een christenenwet. De bijeenkomsten van de subversieven werden verboden, hun zalen werden gesloten of zelfs afgebroken, de christelijke insignes, kruizen enz. werden verboden, net zoals de rode zakdoeken in Saksen verboden werden. Christenen werden ongeschikt verklaard voor staatsfuncties, ze mochten zelfs geen soldaat worden. Omdat er in die tijd nog geen rechters waren die zo goed op de "reputatie van de persoon" waren getraind als het revolutie-wetsvoorstel van de heer Von Köller veronderstelde, werd het christenen zonder meer verboden om hun recht te halen in de rechtbank. Deze uitzonderlijke wet bleef ook ineffectief. De christenen rukten de plakaten met de wet spottend van de muren; er wordt zelfs gezegd dat ze het paleis van de keizer in Nicomedia in brand staken. Toen nam de keizer wraak met de grote christenvervolging in het jaar 303 van onze jaartelling. Het was de laatste in zijn soort. En ze was zo effectief dat zeventien jaar later het leger voornamelijk uit christenen bestond en de volgende alleenheerser van het hele Romeinse Rijk, Constantijn, door de kerkelijke macht de Grote genoemd, het christendom tot staatsgodsdienst uitriep.

Londen, 6 maart 1895

F. Engels

Bron: Engels, Einleitung zu "Die Klassenkämpfe in Frankreich" (Ausgabe 1895). MEW Bd. 7, S. 520/526. http://www.mlwerke.de/me/me22/me22_509.htm. Vertaling F.C.